FILANTROPISKT FORUM RAPPORT #1

FILANTROPI GENOM STIFTELSER

ENTREPRENÖRSKAPS FORUM

FILANTROPI GENOM STIFTELSER

Hans Sjögren

ENTREPRENÖRSKAPS FORUM

ENTREPRENÖRSKAPSFORUM

Entreprenörskapsforum är en oberoende stiftelse och den ledande nätverksorganisationen för att initiera och kommunicera policyrelevant forskning om entreprenörskap, innovationer och småföretag.

Stiftelsens verksamhet finansieras av staten genom anslag från bl a Vinnova och Näringsdepartementet, offentliga och privata forskningsstiftelser, näringslivsorganisationer, företag och enskilda filantroper.

Författaren svarar själv för problemformulering, val av analysmodell och slutsatser i rapporten.

För mer information se www.entreprenorskapsforum.se

FILANTROPISKT FORUMS STYRGRUPP

Maria Rankka, (ordf.) Stockholms Handelskammare
Camilla Backström, Charity Rating
Pontus Braunerhjelm, Entreprenörskapsforum
Dan Brändström, Linnéuniversitetet
Anders Carlberg, Fryshuset
Dilsa Demirbag Sten, Berättarministeriet
Kerstin Fagerberg, SEB
Annika Levin, KulturKonsult
Emily Norton, Norton Cederström
Emma Stenström, Handelshögskolan Stockholm
Filip Wijkström, Handelshögskolan Stockholm
Gunilla von Platen, Xzakt

Filantropiskt forum Rapport #1

© Entreprenörskapsforum, 2012

Författare: Hans Sjögrens
Grafisk form och produktion: Klas Håkansson, Entreprenörskapsforum
Omslagsfoto: Stock.xchng

Förord

I en global ekonomi präglad av ökad rörlighet av individer, investeringar och finansiellt kapital kan filantropins roll förväntas bli allt viktigare. Donationer skapar mångfald och innovativa lösningar på ett sätt som offentligt administrerade medel sällan mäktar med. I forskningslitteraturen talar man om filantropi som ett ”samhälleligt venture capital” som har en positiv effekt på ekonomisk tillväxt. Filantropiskt forum diskuterar hur det i Sverige kan bli möjligt för individer att substantiellt bidra till angelägna samhällsfälts finansiering.

Med utgångspunkt i forskning ska Filantropiskt forum redogöra för filantropins betydelse för pluralism, förnyelse, ekonomisk tillväxt och välstånd. Ambitionen är att föra fram policyrelevant forskning till beslutsfattare inom såväl politiken som inom privat och offentlig sektor. Förhoppningen är att rapporterna också ska initiera och bidra till en mer allmän diskussion och debatt kring de frågor som analyseras.

Filantropiskt forums första publikation utgör en kortfattad genomgång av Stiftelsesverige: Varför filantropi genom stiftelser? Hur påverkar skattelagstiftningen stiftelseverksamheten? Hur ser det svenska stiftelsekapitalet ut? Finns det geografiska förtätningar av donationer? Publikationen mynnar ut i en diskussion om behovet av nya spelregler för att öka incitamenten för filantropisk verksamhet.

Publikationen är författad av Hans Sjögren, professor i ekonomisk historia och institutionell ekonomi vid Linköpings universitet. Författaren svarar för de slutsatser och den analys som presenteras. Ekonomiskt stöd har bl a erhållits från Stockholms Handelskammare.

Stockholm i september 2012

Pontus Braunerhjelm
VD och professor, Entreprenörskapsforum

FILANTROPI GENOM STIFTELSER

Hans Sjögren

Linköpings universitet och Handelshögskolan i Stockholm

Varför filantropi genom stiftelser?

Bakgrunden till denna rapport är att det finns begränsningar i statens möjligheter att med hjälp av skattemedel finansiera olika former av verksamheter i Sverige. Alternativet, att öka skatteuttaget för att finansiera till exempel forskning och utbildning, är inte längre realistiskt. Höjda skatter skulle utifrån dagens redan höga nivåer sannolikt leda till att skattebaserna krymper, eftersom individer då kan förväntas öka sin fritid, varpå arbetsutbudet minskar och skatteintäkterna sjunker. Nationalstatens skattemakt är dessutom starkt begränsad i dagens globala ekonomi, där fri rörlighet för kapital, arbete och marknadsplats ger möjligheter för företag och individer att välja lokalisering utifrån beskattningssynpunkt (lagligt skatteundandragande). Mot detta står behovet av mångfald och finansiering av vitala verksamheter i välfärdssamhället samt insikten om att ny kunskap är en av de viktigaste drivkrafterna till ekonomisk utveckling och tillväxt. Så hur löser vi detta matchningsproblem - brist på statliga medel för att tillfredsställa vårt behov av ny kunskap, mångfald och tryggad välfärd? Det är här filantropi, donationer och privata stiftelser kommer in, som viktiga steg mot en lösning av problemet.

Stiftelser förr och nu

Stiftelseformen är av gammalt datum. I Sverige har det funnits stiftelser ända sedan medeltiden. Av de drygt 12 600 stiftelser som fanns 1910 hade 70 bildats på 1600-talet eller tidigare. De äldsta grundades av kungligheter och sågs som en del av statsapparaten, såsom Danviks Hospital i Stockholm, bildad av Gustav Vasa 1533, och Gustav II Adolfs donationer till Uppsala universitet på 1620-talet.

Den långa och rika traditionen av stiftelsebildande har gett Sverige en framskjuten position på området, även i ett internationellt perspektiv. Beräkningarna är dock behäftade med betydande mätproblem. Vissa uppskattningar tyder på att Sverige har i relation till befolkningsstorleken en betydligt större stiftelseförmögenhet än både USA och Tyskland, medan andra menar att nivåerna är ungefär desamma (Wijkström).

När det däremot gäller donationsvolym per capita visar flera studier att den är upp till tio gånger större i USA än i Sverige. (Braunerhejlm & Skogh, 2004).

En svensk stiftelse kännetecknas av följande:

- Enligt ett stiftelseförordnande (stadgar) har egendom av en eller flera stiftare avskiljts för att varaktigt förvaltas som en självständig förmögenhet för ett bestämt ändamål.

- Det finns en styrelse och en förvaltare av stiftelsen. (Stiftelsen har ingen ägare eller medlemmar som en ideell eller ekonomisk förening har.).

Stiftelser skapas för olika ändamål – pensionsstiftelser, familjestiftelser, näringsidkande och allmännyttiga stiftelser. Ändamålet styr deras skatterättsliga status. De allmännyttiga stiftelserna är flest och bland dessa väger de som gynnar vetenskaplig forskning och utbildning tyngst, sett i termer av finansiella tillgångar. Mönstret är detsamma när det gäller nybildade stiftelser idag: de flesta bildas med motivet att stödja vetenskaplig forskning. De privata stiftelserna bidrar med flera miljarder till högskolornas och universitetens forskningsbudgetar. Till detta ska läggas donationer från utlandet, vilka uppgår till hundratals miljoner varje år. Inhemska och utländska bidrag från stiftelser motsvarade 2010 knappt 14 procent av den totala forskningsbudgeten, eller 4.3 miljarder kronor. Detta är en ökning med ca 5 procentenheter på tio år. (Sjögren, 2004, s 36; Högskoleverkets rapport 2011, s 119).

Ideologiska motsättningar [1]

En ständigt aktuell fråga i stiftelsesammanhang är om stiftelser ska åtnjuta skattebefrielse eller ej. Inkomstskattelagen säger att stiftelser med allmännyttigt ändamål, till exempel forskning eller välgörenhet, inte behöver skatta för realiserade vinster i aktieaffärer och för andra kapitalinkomster. Däremot måste, enligt praxis, minst 75-80 procent av nettoavkastningen (efter administrations- och förvaltningskostnader) delas ut varje år, sett över en period om cirka fem år. Dessutom kan skattemyndigheten besluta om ändrad taxering om inte ändamålsbeskrivningen och/eller utdelningskravet uppfylls. Den senaste statliga utredningen på området, Stiftelse- och föreningsskattekommitténs betänkande från 1995, konstaterade att stiftelserna lämnar ett betydande bidrag till forskningen i samhället. Det talar för fortsatt skattebefrielse, enligt kommittén.

Principen om skattebefriad stiftelseverksamhet går långt tillbaka i historien. Redan i 1810 års bevillningsförordning undantogs stipendiefonder och så kallade fromma

1. Avsnittet baseras då inget annat anges på Sjögren, 2004, s 36-38.

stiftelser från skattskyldighet. Under 1800-talets andra hälft och i början på 1900-talet begränsades skattskyldigheten också för akademier, vetenskapliga samfund, allmänna undervisningsverk, vissa sjukvårdsinrättningar, barmhärtighetsinrättningar och liknande verksamheter. I 1942 års skattelagstiftning, baserad på ett betänkande av 1936 års skattekommitté, fastslogs skattebefrielsen, samtidigt som en viss utvidgning till nya ändamål infördes. Motivet för att behålla den gamla ordningen lär ha varit ”billighetsskäl”, även om det konstaterades att de flesta välfärdsskapande ändamålen för stiftelserna tagits över av staten och kommunerna. Billighetsskäl ansågs motivera en särbehandling av institutioner som främjar ”allmännyttiga ändamål av högt kvalificerad art”. Risken bedömdes som stor att donationsviljan skulle sjunka om skatteförmånerna försvann.

En fråga som då och då dykt upp i debatten kring stiftelseformen är huruvida stiftelser utnyttjas av entreprenörer till att säkra familjers makt i svenska företag. I denna fråga kan man se en tydlig politisk polarisering. Från vänsterhåll har privata stiftelser kritiserats för att dels via kontrollposter i svenska aktiebolag skapa ogenomträngliga maktstrukturer, dels undergräva en demokratisk resursfördelning av kapitalet. Den borgerliga utgångspunkten har varit att vitala kommersiella, vetenskapliga och kulturella intressen bättre tillvaratas genom privata allmännyttiga stiftelser än via skattsedeln och staten. Förespråkare för privata stiftelser menar dessutom att risken för en snedvriden medelstilldelning är större om uppdraget ligger hos regeringen. Det faktum att främst privatpersoner/ägare med borgerliga värderingar utnyttjat stiftelseformen för kommersiella och vetenskapliga intressen har onekligen spätt på misstänksamheten från vänsterhåll. Men även arbetarrörelsen har, som instrument i den ideologiska maktkampen, utnyttjat stiftelseformen, bland annat för att eviggöra aktiviteter i socialdemokratiska förgrundsmäns anda. Det finns därför stiftelser som bär Hjalmar Brantings, Per Albin Hanssons, Ernst Wigforss, Tage Erlanders och Olof Palmes namn. Inom arbetarrörelsen finns också stiftelser kopplade till förlagsverksamhet och tidningsutgivning. Dessutom finner vi i gränslandet mellan det privata och det offentliga en rad stiftelser knutna till folkrörelser och ideella organisationer, som Fryshuset, Greenpeace Norden, IOGT-NTO, Kvinnoforum, Röda Korset, Riksidrottsförbundet och Synskadades Riksförbund.

Pluralismen i stiftelsernas Sverige hindrar dock inte att krav på ökad kontroll och ökat inflytande i stiftelser varit ett genomgående tema i arbetarrörelsens retorik. Den negativa attityden var särskilt stark på 1960-talet, med argument hämtade från C.H. Hermanssons bok Monopol och storfinans från 1962 och den statliga Koncentrationsutredningen från 1968. Kritiken riktades mot familjer som Ax:son Johnson, Kempe, Söderberg, Wallenberg och Åhlén, som med hjälp av donationer skapat en kontroll över svenska storföretag som var ointaglig för arbetarrörelsen. Under 1990-talet blossade debatten återigen upp med Stiftelse- och föreningsskattekommitténs förslag om inskränkning av skattebefrielsen och ett ifrågasättande av så kallade maktsfärer. Men eftersom förslaget stötte på stora protester, inte minst hos remissinstanserna, så fortsatte traditionen av skattebefrielse.

Den så kallade Gåvoincitamentsutredningens hade som uppdrag att se över skatteregler för att stimulera givande till forskning och ideell verksamhet. I betänkandet från 2009 vägdes för- och nackdelar mot varandra, och ensamutredaren kom fram till att nackdelarna med särskilda skatteregler för gåvor översteg fördelarna. Men Allinansen gick vidare med frågan, och hade i sitt valmanifest 2010 ett avsnitt om civilsamhällets ökade betydelse, där ambitionen sades vara att införa avdragsrätt för gåvor till vissa ideella organisationer. Förslaget från utredningen arbetades om till en proposition, och den 1 januari 2012 trädde en lag i kraft som gör det möjligt för fysiska personer som lämnar penninggåvor till ideell verksamhet att få skattereduktion. En förutsättning för skattereduktion är att gåvorna lämnas till på förhand godkända gåvomottagare. Ytterligare förutsättningar är att varje gåva uppgår till minst 200 kr och att gåvorna sammanlagt uppgår till minst 2 000 kr per beskattningsår. Maximal skattereduktion är 1 500 kr per givare och år. (SOU 2009:59; SFS 2011:1269).

Det är Skatteverket som prövar frågan om godkännande av gåvomottagare, efter ansökan från presumtiv mottagare. De som ska kunna godkännas är allmännyttiga stiftelser, ideella föreningar och registrerade trossamfund. Gåvomottagare kan vara organisationer som har som uttalat ändamål att bedriva hjälpverksamhet eller främja vetenskaplig forskning, men även de som utan att ha detta som ändamål ändå bedriver sådan verksamhet. Mottagare kan också vara utländska motsvarigheter inom EES och i stater med vilka Sverige har informationsutbyte. (SKV 319).

Storleken på stiftelse-Sverige

Alla svenska näringsdrivande stiftelser och övriga stiftelser med ett förmögenhetsvärde på minst 350 000 kronor finns registrerade hos länsstyrelsen. Uppgifterna inkluderar interna registreringsklassificeringar, namn, adress och förmögenhet. Med förmögenhet avses ett värde som motsvarar vad tillgångarna i stiftelsen kan anses betinga vid en försäljning under normala förhållanden, alltså ett försiktigt dagsvärde. Detta förmögenhetsvärde är detsamma som summa eget kapital, vilket är det värde som länsstyrelsen hämtar in från varje stiftelses årsredovisning och som länsstyrelsen sedan väljer att benämna förmögenhetsvärde.

En studie av stiftelsekapitalet visade att det sammanlagda värdet av samtliga stiftelser i Sverige uppgick till 250 miljarder kronor år 2002. Av detta kapital stod forsknings- och utbildningsstiftelserna för drygt 80 miljarder kronor, medan pensionsstiftelser och ”stiftelser med övriga ändamål” stod för det resterande kapitalet. Det framkom också att skillnaderna inom landet var stora, med en tydlig koncentration av stiftelser till storstadslänen, med Stockholms län i spetsen (se avsnitt nedan). (Sjögren 2004, s 40-43) .
I en annan studie, där SCB redovisar statistik över det civila samhället, framträder stiftelse-Sverige på ett liknande sätt. Totalpopulationen i studien utgjordes av de drygt 211 000 icke-vinstinriktade organisationer som finns registrerade i Sverige, av vilka 22 000 är stiftelser. Tillgångarna i stiftelserna lades samman med tillgångarna i insamlande organisationer och volontärverksamhet. De totala tillgångarna för denna

grupp uppgick år 2009 till knappt 89 miljarder kronor. Två tredjedelar av stiftelsernas tillgångar bestod av långfristiga placeringar. (SCB, 2011, s 58).

Tabell 1. Svenska allmännyttiga stiftelser med inriktning mot forskning och utbildning, förmögenhetsvärde 31 december 2002 respektive 2010, i miljarder kronor.

Stiftelse	Bildad	Offentlig/ Privat	Marknadsvärde		Ordförande
			2002	2010	
Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse	1917	Privat	22,3	49,7	Peter Wallenberg
Stiftelsen för Strategisk Forskning	1994	Offentlig	8,6	9,9	Bert Allard
Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond	1962	Offentlig	6,3	8,5	Daniel Tarschys
Stiftelsen för Kunskaps- och Kompetensutveckling	1994	Offentlig	4,2	7,4	Christina Ullenius (tf)
Mistra Stiftelsen för miljöstrategisk Forskning	1994	Offentlig	3,3	2,6	Lena Treschow Torell
Stiftelsen för forskning inom områden med anknytning tilÖstersjöregionen och Östeuropa	1994	Offentlig	2,9	4,1	Lars Haikola
Nobelstiftelsen	1900	Privat	2,8	3,2	Marcus Storch
Marianne och Marcus Wallenbergs stiftelse	1963	Privat	2,4	3,7	Peter Wallenberg
Kempestiftelserna		Privat	1,3	0,7	Carl Kempe
Göran Gustafssons stiftelser	1989	Privat	1,3	2,1	Arne Wittlöv
Torsten och Ragnar Söderbergs stiftelser	1960	Privat	1,1	0,6	Tomas Söderberg Ragnar Söderberg
Crafoordska stiftelsen	1980	Privat	1,1	1,5	Ebba Fischer
Wenner-Grens Stiftelser		Privat	1,1	1,5	Dan Brändström
Inga-Britt och Arne Lundbergs Forskningsstiftelse	1982	Privat	1,0	1,0	Björn Aschan
Stiftelsen Marcus och Amalia Wallenbergs Minnesfond	1960	Privat	0,8	2,3	Peder Wachtmeister
Stiftelsen för internationaliseringav högre utbildning och forskning	1994	Offentlig	0,8	0,7	Olle Wästberg
Åke Wibergs Stiftelse	1954	Privat	0,7	1,4	Lars Engwall
Carl Tryggers Stiftelse	1961	Privat	0,7	1,0	Sune Rosell
Tillkomna sedan 2002					
Familjen Kamprads stiftelse	2011	Privat		0,95 *	Anna Carlström * 2011

Källa: Sjögren (2004), s. 39-40; www.stiftelser.lst.se.

Flera av landets största stiftelser härrör från upplösningen av löntagarfondsmedlen. Under åren 1993 och 1994 avsattes hela 17 miljarder kronor till bildandet av fem olika stiftelser; Stiftelsen för Strategisk Forskning (SSF), Stiftelsen för Kunskaps- och Kompetensutveckling (KK-stiftelsen), Stiftelsen för miljöstrategisk forskning (Mistra),

Stiftelsen för forskning inom områden med anknytning till Östersjöregionen och Östeuropa (Östersjöstiftelsen) samt Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning (Stint). Men även privata donationer har under de senaste trettio åren skapat stora tillgångar inom ramen för forsknings- och utbildningsstiftelser. Några exempel: Crafoordska stiftelsen, Inga-Britt och Arne Lundbergs forskningsstiftelse, Wenner-Grens Stiftelser och Göran Gustafssons stiftelse. Det senaste tillskottet i denna kategori är Familjen Kamprads stiftelse från 2011, med ett kapital på strax under 1 miljard kronor.

Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse och Nobelstiftelsen tillhör de allra största stiftelserna i Sverige. Gemensamt för dessa två, liksom mindre stiftelser bildade kring sekelskriftet 1800/1900, är att de baseras på personliga förmögenheter skapade under det industriella genombrottet. Donationerna var alltså resultatet av vinster som genererades av en internationellt sett innovativ och lönsam tillverkningsindustri i Sverige.

Geografisk förtätning av donationer

Utifrån den bakgrundsbild som tecknades i inledningen av rapporten och att den filantropiska verksamheten i huvudsak riktar sig mot stiftelser som stödjer högre utbildning, koncentreras den fortsatta studien till forsknings- och utbildningskapitalet bundet i stiftelser. Det innebär att pensionsstiftelser och stiftelser med övriga ändamål hamnar utanför fokus.

En överväldigande del av forsknings- och utbildningskapitalet är koncentrerat till Stockholmsområdet, enligt den undersökning som gjordes avseende förhållandena 2002. Dessa stiftelser förfogade över tre fjärdedelar av landets forsknings- och utbildningskapital. På betydligt lägre nivåer hamnade storstadslänen Västra Götalands, Skåne och Uppsala län, men nivåerna i dessa län var ändå högre än i övriga län. Visserligen fanns inom dessa tre län ett relativt stort antal forsknings- och utbildningsstiftelser men de största stiftelserna hade betydligt lägre förmögenhetsvärden än de i Stockholms län. I övriga län var materialet alltför begränsat för att kunna dra några generella slutsatser, då flera län hade enbart en eller ett par dominerande stiftelser. Exempelvis stod i Västernorrlands län de båda Kempestiftelserna för närmare 800 miljoner av länets totala forsknings- och utbildningskapital på 920 miljoner kronor, Axel och Margaret Ax:son Johnsons stiftelse för allmännyttiga ändamål för 373 miljoner av totalt 717 miljoner kronor i Dalarnas län samt Stiftelsen Högskolan i Jönköping för 211 miljoner av totalt 363 miljoner kronor i Jönköpings län. (Sjögren, 2004, s. 40-44).

Det finns stora skillnader mellan olika län i andel forsknings- och utbildningskapital av totalt stiftelsekapital. Mönstret har flera orsaker. Dels är det naturligt att en rad nationella stiftelser är samlade i huvudstaden, såväl privata som statliga. Dessutom har framgångsrika entreprenörer alltid sökt sig till centralorter, vilket lett till regionala koncentrationer av förmögenhetsbildningar. En del av dessa förmögenheter har

i samband med generationsskifte genom donationer omvandlats till stiftelsekapital. Man kan även spåra en polarisering mellan områden med ett väletablerat universitet och områden med litet inslag av högre utbildning. Mot Uppsala läns andel på dryga 60 procent forsknings- och utbildningskapital och Skånes på 36 procent står Västmanlands läns, Kalmar läns, Värmlands läns och Hallands läns andelar, samtliga under tio procent. Förklaringen till Västerbottens läns och Västernorrlands läns relativt höga andelar av forsknings- och utbildningskapital, 43 respektive 36 procent, är en annan. Från 1800-talet och framåt har en blomstrande skogsindustri genererat en rad privata donationer bland bruksägare. Ett exempel är de båda Kempestiftelserna, tillkomna efter donationer av aktier i Mo och Domsjö AB på 1930- och 1940-talen. (Sjögren, 2004, s. 44-45).

För att kunna analysera stiftelsernas ursprung delades kapitalet i nämnda studie upp i privata och offentliga donatorer. Kriteriet på en privat donation är att en privatperson eller ett privat företag donerat medel till upprättande av en stiftelse. Alla övriga donationer kallades för offentliga. Studien visade att de privata donationerna representerade två tredjedelar av det totala kapitalet. I en tredjedel av länen utgjorde den privata delen av forsknings- och utbildningskapitalet mer än 90 procent. Flera av dessa län hade haft stark tillväxt under antingen det industriella genombrottet eller tidig efterkrigstid, vilket genererade privata förmögenheter kopplade till expansiva företag. I vissa län sammanföll detta med offentliga och privata satsningar på högre utbildning, något som gav det privata donationskapitalet en tydlig ämnesmässig och geografisk profil. (Sjögren, 2004, s. 45-46).

Sammanfattning

Mot bakgrund av de utmaningar som Sverige som kunskapssamhälle står inför är det nödvändigt med en expansiv donationskutur och ytterligare filantroper. Därmed garanteras även en mångfald av verksamheter i välfärdssamhället, då flera aktiviteter inte kommer tillstånd alternativt skulle upphöra om enbart skattebaserade medel finns att tillgå. Privata donationer är länken i en kedja där ny kunskap från högskolor leder till innovationer som föder entreprenöriella företag där vinster skapas som ger ägarna möjlighet att donera medel till stödjande av högre utbildning och forskning, som i sin tur föder ny kunskap. Men vad garanterar att ett sådant tillväxtskapande flöde? Till skillnad från skatteuttag finns i fallet med filantropi ingen tillsynsmyndighet som sörjer för att alla bidrag tas in. Här måste vi lita på den goda viljan och starka normer inom ramen för ett transparent och icke korrupt demokratiskt samhälle. För att ge tillbaka till det samhälle som skapat de yttre förutsättningarna för uppbyggnaden av ens privata förmögenhet krävs ett förändrat beteende.

Rapporten visar att omfattningen av filantropisk verksamhet i hög grad beror på de spelregler för stiftelser som kontrollmakten utformar. Svensk donationskultur har därför kännetecknats av faser med olika grad av intensitet, alla präglade av

näringslivets med- och motgångar, samhällsekonomiska mål liksom synen på skatteuttag. Sekelskiftet 1800/1900 betecknas som en mecenatepok med stor andel privata donationer baserade på förmögenheter skapade under det industriella genombrottet, i kombination med ett i jämförelse lågt skatteuttag i samhället. Från denna tid härrör många av de största privata stiftelserna idag. Efter mellankrigstidens konjunkturella bakslag följde från slutet av 1940-talet och två decennier framåt en stark tillväxtperiod, som genererade privata stiftelser baserade på entreprenörers förmögenheter. Andra tillkom i samband med att ett storföretags verkställande direktör eller styrelseordförande lämnade sin post i bolaget. Den offentliga sektorns expansion under tidig efterkrigstid tillsammans med höjda skatter medverkade emellertid till att många stiftelser övergav ambitionen att främja en bred uppsättning av filantropiska ändamål, för att istället bli mer renodlade och inriktade på stöd till enbart utbildning och vetenskap. Forsknings- och utbildningsstiftelser bidrar idag med knappt 14 procent av anslagen till forskning och forskarutbildning vid svenska universitet och högskolor.

Bland forskningsstödjande stiftelser i Sverige återfinns allt från landets största stiftelser till små kommunala donationsfonder. Variationen är också stor i inriktningen på den forskning som främjas. Under de senaste trettio åren har en stark ökning av antalet privata och offentliga stiftelser ägt rum. Majoriteten av de nytillkomna stiftelserna har haft främjande av forskning och utbildning som huvudsakligt ändamål. Några av dem tillhör idag Sveriges största stiftelser. Beträffande den geografiska spridningen finns en tydlig koncentration till Stockholm, i synnerhet beträffande de största stiftelserna. När det gäller forsknings- och utbildningsstiftelser är andelen högst i regioner med ett väletablerat universitet.

Rapporten visar att det behövs ytterligare incitament för att stimulera filantropisk verksamhet. Den skattereduktion för gåvor på 1 500 kr per givare och år som infördes år 2012 är inte tillräckligt. Diskussionen bör föras utifrån vilka spelregler som ytterligare behöver införas för att öka incitamentet för filantropisk verksamhet. Det räcker inte med att attityden blir mer positiv, utan det krävs även en förändring av beteendet, och för att åstadkomma det krävs en politisk vilja att driva fram en ny lagstiftning på området. Målet är nått när alla medborgare känner sig förbundna att följa ett osynligt samhällskontrakt – en beteendenorm - där det är självklart att en del av förmögenheten används till filantropisk verksamhet.

Referenser

Braunerhjelm, P & G. Skogh (red.), (2004), Sista fracken inga fickor har. Filantropi och ekonomisk tillväxt. Stockholm: SNS förlag.

Hermansson, C.H. (1962), Monopol och storfinans. Stockholm: Förlags AB Arbetarkultur.

Högskoleverkets årsrapport (2002), ”Tabell 20. Lärosätenas intäkter till forskning och forskarutbildning”.

Högskoleverkets årsrapport (2011), ”Tabell 8. Lärosätenas totala intäkter till forskning, konstnärligt utvecklingsarbete och utbildning på forskarnivå”.

SCB (2003), Statistiska meddelanden, Forskning och utveckling inom universitets- och högskolesektorn, UF 13 SM 0201.

SCB (2011), Det civila samhället – ett regeringsuppdrag med undersökningar från Statistiska centralbyrån.

SFS 2011:1269, Lag om godkännande av gåvomottagare vid skattereduktion för gåva.

Sjögren, H. (2004), ”Svenska stiftelser”, i: Braunerhjelm, P & G. Skogh (red.), (2004), Sista fracken inga fickor har. Filantropi och ekonomisk tillväxt. Stockholm: SNS förlag.

SKV 319. Skattereduktion för gåva. Skatteverket.

SOU 1968:3, “Koncentrationsutredningen”.

SOU 1995:63, Slutbetänkande av stiftelse- och föreningsskattekommittén.

SOU 2009:59, Skatteincitament för gåvor till forskning och ideell verksamhet

Stiftelselag 1994:1220.

Wijkström, F. (2001), ”Om svenska stiftelser”, i: Westlund, H. (red.), Social ekonomi i Sverige. Stockholm: Fritzes.

www.stiftelser.lst.se, den 15 maj 2012.

Filantropiskt forum är Entreprenörskapsforums arena som samlar forskare och individer för att dels beforska och sprida kunskap om filantropins betydelse, dels analysera behovet av en politik som befrämjar mer filantropiska insatser.

Publikationen Filantropi genom stiftelser utgör en genomgång av stiftelse-Sverige. Författaren beskriver stiftelser förr och nu, går igenom ideologiska motsättningar kring skattepolitik och stiftelser, beskriver förmögenhetsvärdet i de viktigaste stiftelserna med inriktning på forskning och utbildning samt diskuterar den geografiska fördelningen av det svenska donationskapitalet. Avslutningsvis diskuteras behovet av nya spelregler för att öka incitamenten för filantropisk verksamhet.

Publikationen är författad av Hans Sjögren, professor i ekonomisk historia och institutionell ekonomi vid Linköpings universitet.

FORSKNING NÄTVERK DEBATT
ENTREPRENÖRSKAPS FORUM

WWW.ENTREPRENORSKAPSFORUM.SE